

... „Основним завданням оргпрофгрупи повинна бути допомога проф-організації Тракторобуду у розгортанні всіх форм масової й культурної роботи, виробничого виховання відхідників селян, що працюють на будівництві, зменшення плінності робітників, розгорнення соцзмагання та ударництва й підвищення трудової дисципліни, поліпшення матеріально-побутового обслуговування робітників.

... Для посилення партійного та комсомольського просярнування на Тракторобуді — запропонувати:

... перекинути з інших підприємств 50 членів партії на будівництво-як робітників;

У найкоротший термін перекинути 100 членів партії робітників з інших промислових округ України.

... перекинути з промислових округ — 200 комсомольців робітників.

... Для зміцнення керівництва партколективом Тракторобуду у 3-х-денний термін висунути двох відповідальних працівників для безпосередньої роботи в колективі, а також одного газетного працівника для газети Тракторобуду „Штурм“.

... Прийняти до відома заяву представника ОПК, що секретар партколективу та інструктор, що обслуговував Тракторобуд, замінені іншими працівниками.

... Відзначаючи невиконання окружкомом комсомолу взятих на себе зобов'язань щодо обслуговування Тракторобуду, доручити ЦК ЛКСМУ негайно посилити керівництво комсомолом на Тракторобуді, зміцнити осередки працівниками, перебудувавши всю масову виховну роботу на будівництві.

— Я не знав, що вже є постанова! — сказав Нежута й блискучими очима глянув на товариша, — о тепер ми почнемо працювати по-справжньому! Наша бригада тепер покаже себе.

— Тільки наряд, що бригада ця лишиться твоєю бригадою! — з многозначною посмішкою зауважив Сашко.

Нежута посміхнувся зніяковіло. Він, як і Сашко, добре знав, що його кандидатуру висунено в члени тракторобудівського комітету комсомолу...

— Однаково... не наша бригада, так усі молодівецькі бригади! — поправився він, — і ти побачиш: ми таки збудуємо вчасно завод.

Кінець буде

Т Е Р Е Н Ї М А С Е Н К О

Ш О Ф Е Р П А Л І Й

ЛІРСПОЕМА

1

В ВІЯДУКИ вітрів виліта
кілометрів місиво круте,
і текучий, блакитний
металь

хуртовинсю в очі мете...
Не торка, не черка землі
божевільних коліс галіфе,
прироста до керма Палій

шибай —

голова —

шофер.

Давить спека важким шатром,
хмара полум'я пада з небес —
то жбурляє авто на дно,
то виносить з автом тебе
обважнілий густий метал,
бетонний мелодший потоп —
у легенях клубки спіліта,
болотами ляга на мотор,
суховію мартенна теплінь

з-під кашкета волосся рве,
груди рве

— хоч Семен Палій
мав хрещення давно бойове.
Загуска крейдяна течія,
наливає басейни долин,
і стрибає авто через яр,
розкидаючи соняшний плин.
Непомітно дороги!

Лише
асфальтований соняшний пил,
устають, як найближча мішень
горизонту блакитні стовпи,
не гудуть повороти

— одно
біле море в липких берегах,—
під авто

крем'яним полотном,
стадіоном країна ляга.

Остовпіло спинились ліси,
розпластались покірні степи—
молодої республіки син
нагана горизонту стовпи.

Щоб заводи його землі
ще тугіший кували металъ—
полетів комсомолец Палій
перевірити м'язі авта.

Ріже очі, легені січе
крейдяний полум'яний потоп.
Гаряче, гаряче, гаряче
на долинах гукає авто.

Сило нервів, твори чудеса,
пробивай металевий поток...

Манометр йому показав:
Двічі — сто.

На коліна упали ліси,
розпластались зомлілі степи,
молодої республіки син
догана горизонту стовпи,
не торка, не черка землі
очманілих коліс галіфе,
прироста до керма Палій,
юнак —

автодорець —

шофер.

Крізь потоку блакитний ме-
таль,
під чугунний у скронях дзвін,

на манометрові чита

— 240 кілометрів — він!

Щоб заводи його землі
ще тугіший кували металъ,
полетів комсомолец Палій
перевірити м'язи авта...

Од мотора огонь пашисть
утекли горизонту стовпи,
ще здригається тіло шин,
шофер дримає, чи спить...
Одпочиньте, шофер-авто!
Бо прорвавши такий потоп,
бо зробивши такий рекорд,
задоволений був би й пілот!..

II

— „Коли Республіка — заку-
рений стадіон,
а міста — загорілі гаражі. —
Я не хочу

глухим ентузіазмом долонь
зустрічати

естафети

наші!

При дитячі забавки

й кулі з ключця

не говорять в боях гармаші...
Скільки спеки над краєм,

спеки робочої! —
зрозумійте, товариші!

Ранки стогнуть і дихають

так призивно й тривожно,

як і полудні й вечори.

Скільки спеки над краєм!

Вогнів переможних!

Та...

не вмію про це говорити...

Я сказати лиш хочу —

і це я скажу —

— Заважати мені лишить! —

від збільшення часу

ніколи не важчають

порожні промови,

товариші!

Я сказати лиш хочу,

— і це я скажу,

бо думка в'їлася долотом: —

шляхи і села — не зелені пляжі

у республіці, що сіда на авто.
І коли я чую,
як дороги стогнуть,
вбираючи спеку, мов ситий
мазут,

і коли я дивлюсь,
як по наших дорогах
черепahi незграбні повзуть,—
я мрію тоді,
— з болем, до чорта! —
аж у скронях моїх пашисть —
в мрію тоді про наші рекорди,
рекорди радянських машин.
Рішуче починаймо

змагання смілі
наших авто та авіо-крил.
Щоб бились за гайку
заводи цілі —
щоб гайку не збили вітри!
Написавши маршрути
в дощів болота,

через гори пославши вночі
за компаси наших бійців-пі-
лотів,
щоб честю завод поручивсь!
Тоді ми заслони вітрів пе-
реможем,

ми час переможемо тоді,
рекордами слави дороги про-
довжим,
піднімем надземні путі.

Коли виривається юність з
ґаражу,
не біймося смерті й крові.
Над заходом мусять підня-
тися наші
заводи на дві голови.

Нам соромно

лиш патосом долонь
зустрічати естафети наші...

Республіка —

закурений стадіон,
міста —

загорілі ґаражі!

Сідає... Вигук:

— „Край в уяві шофера, но-
вий стиль промовець шофер“.

Руки до чуба — здушити че-
реп...

Тернув чоло.
Смикнув ґаліфе.

В Палія — говорять хлопці —
звичка
більш автом робить, ніж язи-
ком.

Устає соші закурене узвишшя
крем'яним міражем перед
юнаком.

Заклика на кряжі, на заломі
Білгородської дороги жовта
глиб:

Комсомольський осередок Рад-
наркому
влаштувать перебіг ухвалив.
Справа честі виросла над
смертю,

ворогом устав дороги глиб:
— двісті сорок кілометрів
у покорі перед Палієм лягли.
Прорубавши повітряні кряжі,
встановив, зборовши вітру
льот:

комсомолец раднаркомського
ґаражу
світового автопогону рекорд.

III

— Мов рушницю гримучий
порох,
насипаний поверх міри в на-
бій —
розпира тебе юність — твій
ворог

на шкоду суспільству й тобі.
Не теплим дощем, а зливами —
грозою, грядом важким,
потокaми дикими й злими
хочеш ти напувати грядки.
Що бракує тобі, Палію?
Звідки ця беззмістовна нудьга?
Ти смутком порожнім болієш..
Де ти взяв його?..

Чи на тих шляхах —
де кілометрів двісті й сорок

на броньовану грудь авта,
цементований ріжучи порох,
ти жартуючи намотав!..

— Ну, жартуючи...

та не зовсім,
не роби героєм мене...
Глянь, яка дивна осінь!
А листя! Прозоре, сумне...
Палій ловить молочної вовни
пасма.

Тиша. Павза.

— Підступає вона, як війна,
притаївши свій розпач і кле-
кіт.

Восени завжди починав
я дороги якісь далекі.
Осінь — озеро туги сумної,
замуроване в соняшні береги.
Диду силу беруть наді мною,
задумані і покриті шляхи.
На озерах тепла такого,
я не здужаю, друже, збороть
розпанаханий, владний і стро-
гий,
протестантський заклик дорог.
І не в осені, голубе, справа,
осінь я переміг давно.
Її смутки — некошені трави:
і посохнуть і зійдуть знов.
Я життя переходив бродом,
кожен крок забираючи з бою...
Важко, друже, себе збороти
у змаганні з самим собою.
Тут не винен ні я, ні осінь,
як не винні і ви самі...
Та скажи от:

чому і досі
мене ніхто не переміг?
Про рекорди писали й пишуть,
про авта складають пісні.
В осередку ж шоферів — тиша,
— густа, мов лютневий сніг.
Що за невіра в сили,
серед шоферів гуля?
Хай би рекорда не вкрили,
хоч би ж стали на шлях!
Заздрість пацанська, чи злоба,

прикрита трусами пихи.
Будь він проклятий, побут!
Не шофери, а пасухи!
Через них ця нуга незви-
чна...

Зайвий я, як човові ґрунт,
як мандрівник, щі зразу ви-
черпав
на життя плянований мар-
шрут.
Я ж узяв усі краї й глиби!
Так, як я,

себе почував
той поет, що в двадцятому
липні

всі пісні свої прощав.
Стелеться шлях, я буря,
та на ньому зостаюсь я сам,
хмарним бетонним муром
обступили його небеса.
А долини лежать невідомі...
Мене мучить їх теплий сон!
Я закину тоску і втому
в розмурований горизонт.
Полонений пляхами густими,
що од міста ростять гіллям,
— я змагання з собою вестиму,
хоч і голову зламаю об шлях.
Двісті сорок узяв, то візьму
триста —

цифру

круглу й бойову.
Хоч і на шмаття алізне
груди машині пору.

IV.

СЛОВО НАД МОГИЛОЮ

На шляху, де гаряча снага
курить,
не спалахнуть дерання твого
вогні...
Розбив об дорогу,
згубивши ритм,
твою голову юності гнів.
Тебе ще любив юлум'яний
шлях,
заспокоїла мерзла, млуха земля

І живі висувать
 — як правду, як докір—
 велику печаль і слова жор-
 стоки.
 Наші голови смуток давить,
 важко друга живого забуть...
 — На героя—одноосібника
 ставку
 розбила дороги груди!
 В наші дні

непродуманий крок
 має подвійне значення, браття.
 Хибне слово—
 зведений курок
 рушниці,
 що може
 в своїх стріляти.

Тільки в крузі великих справ,
 кляси своєї залізнім фарва-
 тері—
 може вростати в прийдеш-
 нього грань

співець,
 винахідник,
 новатор.
 Марний неспокій Семена згу-
 бив...

Юносте!
 Зумій ти
 злити
 з походом кляси,
 ритмом доби
 власної крові вибухи—ритми!
 1931—1932 р.

А Н А Т О Л Ї Г І Д А Ш

ЗЕМЛЯ РУХАЄТЬСЯ

Драматичний уривок
 Д І Й О В І О С О Б И:

СТЕПАН Бене
 Ержі, його дружина
 Олена, його дочка, 8-ми років
 Гере Комонді
 Імре Крейцар
 Михайло Сомар, 20-ти років
 Янош Торма, 65-ти років
 Лайош Лакош
 Петро Кесе
 Франц Беке
 Андреаш Надь
 Бекце Пайта

Безземельні з села
 Мартон.

Безземельні з села
 Ровазд

Безземельні з села
 Пазманд

Безземельні з села
 Шаркад

Кін: убога кімната, стареньке ліжко, скриня для білизни, стіл, 2 стільці, колиска.

Будинок стоїть на березі Тиси; за маленьким садком, 60 кроків тече Тіса. Тугий сніг скрізь вкрив землю. Вечір; 8 година. Надворі завірюха. Іноді чути виття вітру. У кімнаті ледве помітно, як горить маленька газова лампка.

Я В А П Е Р Ш А

Бене, Ержі й Олена. Ержі бере печену картоплю, ставить її на стіл і мовч-
 ки сідає поміж Бене й Олени.

Бено—повільно, задумливо бере картоплину, розламає, поспіває сіллю,
 потім відкладає набік.

Бене—Більше нічого не чула про Бенце Пайту?
 Ержі—Ні. Гадаю і цього досить.

Бене — А все ж таки колишнього договору ми нпідпишемо. Підпишемо нового.

Ержі — Чула й це. Більше 2-х тижнів чую. Лаш Коцар уже підписав. А раніше у його на спині розписали..

Бене — А чого ти чекала від Лайоша Коцара?

Ержі — Чого я чекала? (*до дочки*). Не хапайся, спеш язик. Студи.

Олена — Я студжу, рідна, я студжу. Тільки бою¹, щоб не прочахла. Гаряча смачніша.

Павза

Ержі — Чого я чекала від Лайоша Коцара? Во¹ от чого від нього чекають? Шаркадівці кажуть, що він кривав, мов з нього здирали шкіру. Аджеж у Шаркадові в жагармських касарнях товсті стіни... Чого я чекала? Ти от чо¹ взагалі чекаєш?

Бене — (*крізь зуби*) — Бенце Пайта... Бенце — вовк-Пайта...

Ержі — Такий голод... Такі злидні... Як би погодилися на колишню умову й підписали, то дістали б кілька жменей у завдаток і дещо грішми. Доведеться, значить, і мені тояти на варті перед касарнями, як дружині Коцара. А потім мені теж вліплять з десяток стусанів прикладом, та й дочці ра¹м... А чо¹ ти чекаєш?

Бене — Тільки одне: щоб ви поїли й пішли з хаті.

Ержі — Куди?

Бене — Куди хочеш. Ти мусиш згинутися годині надві. Вони прийдуть сюди.

Ержі — Хто вони?

Бене — Добре знаєш. А краще б не знала... Нові договір складаємо. Ось чого я чекаю. Розумієш? Іжте і йдіть.

Ержі — Куди?

Бене — Це мене не обходить. Піди до дружини крамаря Кляйна і скажи їй: прийшла спитати, коли сирати білизну. Щоб стала вона біла, як піна. Як сніг! (*іронічно*). Ї ще в селі така прачка, як дружина Степана Бене? Ось. Візьми і дочку з собою. Поговориш з крамарихою про те, по се, що, та як... сама знаєш... але на дві години провалюй.

Ержі — (*вслухливо*) Бене... Степан... послухай... справді ж... краще я залишуся. І дівчина зовсім спить... Я її покладу. Невже тобі не шкода викидати так пізно, у такий хоод, у таку завірюху?... Коли навіть собаку в хату впускають. Я сяду в кутку, не буду вам заважати. А, може, ще й допоможу.

Бене — Допоможеш? Воно й видно (*павза*). Якщо рамариха спитає, чому ти так пізно тягнеш із собою дівчину, скажи, яка вона бліда... Треба, мов, її освіжити. Тут ти не лишишся. Нам не до жіночих сліз. Зрозуміла?

Ержі — Степане, рідний... справді ж... я гадаю...

Бене — А я ні. Бери дівчину й марш.

(Гері Комонді й Імре Крейцар входять)

Комонді Крейцар *(разом)* — Добрий вечір.

Бене — Добрий вечір.

Комонді — Ох, і чортяча погода... Ну й умудрився ж ти поставити свою хату на самому краю села, Бене.

Крейцар — *(змигає з чобіт сніг)* — Так певже... диви, ми перші. А ми ж гадали, що всі давно зібралися.

Бене — *(до дружини)* — Годі ритися, іди.

Ержі — Комонді, Крейцар, заступіться хоч ви за мене. Посилає мене до Кляйна, виганяє із хати по такому холоді, в таку завірюху...

Комонді — Вони б могли лишитися, Бене.

Бене — Не вмішуйся, Комонді. Жіночі сльози заллють наш гнів.

Ержі — Хіба ж не так?.. Заллеш сльозами блискавку. Я тільки не хочу, щоб...

Бене — суворо поглянув на неї

Ержі — *(іншим голосом)* Не знаю, навіть, куди подітися...

Бене — Піди до глухої тітки Крालик, спитай, що поробляє її син, — чи пише. Доки вона зрозуміє п'яток твоїх запитань, — двох годин як не було.

Ержі — Та годі тобі, бо тітка Крालик, спить давно...

Бене — Іди, доки по-доброму просять. Сюди прийдуть. Тут ти не лишишся. Геть хоч у поле, хоч на паперть, хоч на гробки. Що речі відвідаєш свою матір, — давненько з нею не бачилася.

Ержі — Гаразд, я піду. Ходім, дочко. Візьми платок. Бачиш, який твій батько... Ох, лихо, лихо... Заварите кашу, а потім розхльобуй. Діждеш і ти... Буде й з тобою, як з Лайошем Коцаром *(виходить з дівчиною)*.

Я В А Т Р Е Т Я

Бене — *(після паузи)* — Ну, сідайте. Нікого не зустріли дорогою?

Крейцар — Нікого.

Бене — Глядіть же... Тепер, товариші, у мене уже є документальні дані: Бенце Пайта зрадив Лайоша Коцара.

Комонді — Пайта?..

Бене — Так, Пайта.

Крейцар — Пайта?..

Бене — Мені напевне відомо, що Бенце Пайта своя людина у жандармів і дістає звідти плату.

Крейцар — От чортівиння... Тепер зрозуміло, чого він учора приходив, чого допитувався...

Бене — Але ти, сподіваюся, не розповів про те, що ми задумуємо?

Крейцар— Ні, сказав лише, що старий договір поганий. Це він теж вислухав із зацікавленням.

Бене— А лише це, тов. Крейцар? Краще розкажи нам усе,—тоді легше буде устеретися.

Крейцар— Ні, Бене,.. хоч я й не знав, з ким розмовляю. Ех, чорт! Значить, Бенце став жандармським собакою.

Я В А Ч Е Т В Е Р Т А

Петро Кесе, Лайош Лакош входять

Кесе і Лакош— ...Добривечір...

Усі— ...вечір...

Лакош— Бог її вбий, ну й погода, чуть душу не заморозив... Ну й буря!

Кесе— *(скидає куртку, тупає ногами)*— А де ж решта?

Бене— Прийдуть. Сідайте. Якою дорогою йшли? Ні з ким не зустрічалися?

Лакош— Ні. Ми ж ховалися від місяця. Тіса замерзла, ми й прорачкували вздовж берега, де чагарник...

Бене— Так, значить, ні з ким не зустрічалися?

Лакош— Ні. Дід Андріаш Бодьо стоїть на річці, зробив сполонку й чекає на щупаків. А вітер прямо з ніг валяє... Теж гарна робота.

Бене— Глядіть, товариші. Ми вже зловили одного жандармського собаку. Бенце Пайта— шпигун жандарів.

Лакош— Пайта?

Бене— Так, так, Пайта. Він зрадив Лайоша Коцара.

Я В А П ' Я Т А

Франц Беке і Андреаш входять

Беке і Надь— ...допомогу

Усі— ...допомогу.

Беке— Провалилися, загинемо, ну й холод проклятущий! Трошки потанцюю,—на чоботях у мене дірочок більше, ніж на пояску. До бісової матері такий холод, ще тільки його не вистачає...

Я В А Ш О С Т А

Янош Торма і Михайло Сомар входять

Торма— Душу заморозив. Ну й погода !.. Йшов прямо річкою, щоб ніхто не побачив...

Бене— Сідайте, отець.

Крейцар— Жандармів не зустріли?

Надь— Ні.

Лакош— Так, значить, вовк убрався в овечу шкуру.

Кесе— Слухай, Бене. Пайта, як відомо, жандармський шпиг.

Беке—Пайта?

Бене—Так, Пайта. Він видав до їхніх рук Коцара.

Торма—Пайта!..

Бене—Скажи ж, Андреаш Надь... Сідай на ліжко. Узнав ти щонебудь нове про Лайоша Коцара?

Надь—Краще б не узнавати. Його забили у жандармській касарні.

Усі—Забили!

Надь—Дружина його ще й досі стоїть перед касарнею — з чотирма дітьми... волосся на собі рве. Діти кричать. Жандарми проганяють їх, а вони не йдуть... І виють на все село.

Павза

Бене—Забили Лайоша Коцара.

Крейцар—Лайоша.

Бене—Вовк?..

Торма—Пайта.

Лакш—Вовки, вовки.

Павза

Бене—(протяжно) Вовки... Так, справжні вовки... Пригадую у Красноярьську одного разу теж така була зимова ніч... Завірюха—вовки скиглили, підлізли до самих бараків, і очі їм блискали, як зелені ліхтарі, зуби біліли: не міг спати мій товариш Лайош. Він стогнав, як дитина: „Ох, з'їдять мене ці вовки. Додому хочеться, дуже хочеться додому... Земельки б трошки, земельки б. Все ж таки не те, що тут“. Вірно, Лайош, не те. Повернувся ти додому, Лайош Коцар. Додому, в землю. Не на землю, а в землю. Так... Ось. Заїв вовк.

Павза

Торма—Товариші! Ось зараз ще Пайта і Коцар. Коли ж уже кінець? (підходить до вікна). Дивиться. Он, он вони: Ровазд, Пазманд, Шаркал... Скрізь усе з'їдено, люди їдять гній, незабаром і його не стане. Весною усі будемо на гробках. Що ж це, га?

Крейцар—... січневий хліб з'їли, а тепер ми у пана в руках. Він розраховує примусити нас підписати старий договір, випити нашу кров, за дві жмені, завдатку... Але він помиляється: ми перетерпимо. Зараз уже однаково: по черзі падати в ями, чи всім разом. А що ж буде на весні.

Бене—Заспокойтеся, товариші, година пізня... А ми хотіли побалакати саме про те, що буде.

Крейцар і Бене—Так, значить, почнемо.

Бене—Гадаю, що не доведеться пояснювати, чого ми зібралися. Це ми й так усі знаємо.

Усі—Знаємо, знаємо...

Бене—Розмова буде коротка.

Крейцар — Коротша від короткої..

Бене — Колишнього договору ми не хочемо, підпишемо новий. Зараз складемо, потім віднесемо на село новий договір *(слово падають одне на одне, наче їх викинув вибух)*.

Кесе — Не дозволимо себе визискувати.

Торма — Досить... Наслухалися... Цілі моря слинявих обіцянок... Вимагаємо нового договору...

Комонді — Не будемо працювати ночами.

Кесе — Доволі надивилися, як в останню сіножать цілі шерги падали від спеки... Це зветься заробляти собі „життя“...

Беке — Колишній договір прирікав нас на загибель...

Крейцар — Тварині краще, ніж нам, — їй хоч щодня дають пашу.

Лакош — Десять днів не їсти хліба. Не треба червоної пшениці, зійде й біла.

Кесе — Не фарбувати ж її власною кров'ю.

Надь — А як доводиться збиратися: вишком, пробираючись понад Тисою, мов убійник.

Торма — Будемо, не турбуйся. Швидко...

Комонді — Жандарми полюють на нас, як на кабанів.

Бене — А тут ще й попиз своїми проповідями — хоч би згоріли проклятуці.

Крейцар — Відома злодійська звичка: втікаючи кричати на другого: злодій.

Бене — Новий договір потрібний.

Лакош — Пазмандівці витримують.

Крейцар — За три пуди хліба себе не продамо.

Кесе — Краще кору гризтимем...

Крейцар — Лайоша Коцара забили...

Лакош — Зрадникам, не бійся, платять.

Надь — Шаркадівці ладні проголодувати усю зиму, але вимагати нового договору.

Торма — Роваздівці теж.

Лакош — Пазмандівці — теж.

Крейцар — Нюлівці — теж.

Бене — І мартонівці — теж.

Торма — Седерівська банда нас продала.

Крайцар — Так, як Бенце Пайта.

Лакош — Тільки за великі гроші.

Кесе — Не одна волосина не впаде з твоєї голови, якщо ти будеш у есдеків.

Крейцар — Навіщо ж йому падати, коли від їхньої роботи ні в кого волос не впадає.

Торма — Ще доживе моя стара голова, і я побачу, як жандарми заганятимуть нас до їхньої організації...

Крейцар — Можливо, і навіть дуже.

Торма — Кажуть про нас, що ми хочемо ламати, палити, вишишувати... Землі ми хочемо. Он місяць світить, сніг вкрив

п'ять тисяч гектарів в одному місці. На весні нас пошлють туди, а восени — проженуть як поганих собак. Ось подивіться на мою голову — вона чиста і біла, як оцей сніг... вона каже вам: з розвадівців вже досить.

Лакош — З пазмандівців — теж.

Надь — З шаркадів цівтеж.

Торма — У біблії говориться: „Стучіть і отверзеться“. А ми надаремно „стучали“: нічого не „отверзлось“. Значить доведеться ламати силою.

Крейцар — Не сьогодні — завтра доведеться нам ще самим сплачувати п'ятитисячні ділянки.

Лакош — Давайте про плату...

Кесе — Жнець лише один раз збирає хліб...

Крейцар — Нехай пан сам приставляє воду, не посилати нам ще туди своїх людей.

Лакош — Кажуть, пенге — хирлявий грош: на нього не купиш і два кіла хліба.

Торма — Як же нам бути з поденною платою.

Бене — Товариші! не кажіть усі разом. Так ми ні до чого не дійдемо. Цими днями був у мене той товариш. Ви знаєте, хто. Його ім'ям я теж не цікавлюся. З Будапешта. З ним ми домовилися. В усій країні відбувається рух за новий договір. Тільки будьте однастайні. Ось — ваша справа. І мовчіть. Тепер почнемо. Почнемо з поденної плати.

Торма — Так, так. З поденної плати.

Бене — Грудень, січень, лютий — по два пенге. Березень, квітень, травень — по три пенге. Червень, серпень — чотири пенге. Вересень, жовтень, листопад — три пенге.

Торма — Підождіть, зараз підрахуємо. Одно довоєнне пенге — вісім кіло хліба. Два довоєнні пенге — 16 кіло хліба. Одно теперішнє пенге — два кіло хліба... Ну, чого ж, це нічого.

Крейцар — На цьому стояти твердо.

Усі — Так. Так.

Бене — Тихше, товариші. Ось ручка, перо, папір. Зараз запишемо. Хто буде писати?

Торма — Михайло Сомар.

Бене — Добре.

Павза

Кесе — ... значить, отак... Просимо... Зараз... просимо графа Фештетига... щоб він... бо...

Торма — *(схоплюється й кричить)* — Біс його просить, а не ми!..

Бене — Дядя Торма. Отак ми нічого не зробимо. Товариші. Я диктуватиму, а ви давайте додатки, що хто вважає потрібним *(диктує)*. У зв'язку з тим, що минулого року полчок не вистачило навіть до грудня, у зв'язку з тим, що ми знову перебува-

емо в скрайніх злидних, пазмандівське, шаркадівське, роваздівське, нюлівське і мартонівське селянське населення...

Сомар — ... населення...

Бене — ... Не хоче складати договора на попередніх умовах. А як пан дає завдатку тільки при підписанні договору, нижче зазначаємо умови, на яких ми згодні підписати новий договір.

Сомар — ... договір...

Торма — ... Оце то справа...

Бене — Поперше: сім центнерів пшениці, два центнери ячменю і центнер гречки. Подруге: за ці десять центнерів хліба кожна пара женців збирає шість з половиною гектарів...

Сомар — ... гектарів...

Бене — Нехай то пшениця, ячмінь, або який інший врожай.

Сомар — ... врожай.

Бене — Вірно, так, товариші?

Всі — Вірно, вірно.

Бене — Ну, продовжуймо. Потретє: переноску хліба робітники виконують за три пенге. Почетверте: поміщик зусить дати під час косовиці кожній парі женців...

Сомар — ... женців...

Бене — ... дати таке:

Торма — Тепер глядіть.

Бене — Двадцять два літри пшениці, пів кіла селі, два кіла сала, п'ять літрів бобів і п'ять пенге грішми на дрібні витрати. Вірно, так буде, товариші?

Усі — Вірно, правильно.

Бене — Якщо урожай буде хороший, робітники-молотильники одержують за кожні сто центнерів — чотири центнери, хай то пшениця, чи...

Я В А С Ь О М А

(Входить Ержі з вівчиною, що спить у неї на руках)

Ержі — (пошепки) — Бене... Степан... Я... Кляйнва дружина.

Бене — Чого тобі?

Ержі — (кладає дитину) — Тихше... тихше... тихше... не кричи. Перед хатою стоїть Бенце Пайта... У нього очі ось-ось вискочать, — так він дивиться.

Усі — Пайта?

Бене — (кричить) — Тихше, до бісової матері. Чого ви кричите?

Крейцар — (пошепки) — Пайта.

Сомар — Треба тікати садом.

Торма — (крізь зуби). А, як же... Ти гадаєш, що це допоможе?

Павза

Бене — (дружини) — Прикрути лампу... Ще трошки. Отець Торма, що ви скажете?

Торма — (переводить дух) — Те саме, Бене, те саме... За Лайоша Коцара... за землю, за аванс, за все...

Крейцар — Або ми, або він.

Лакош — Вовк.

Кесе — Зрадник!

Довга павза

Бене — Слухай, Ержі, рідна. Дружинонько моя. Зараз ти тихенько, мов ідеш по крашанках, мов боїшся здути пір'їнку — вийдеш.

Ержі — (з рішучістю) — Степане, зараз я лишуся в вами.

Бене — (після павзи) — Добре.

Павза

Бене — (повільно) — Лайош Лакош, Петро Кесе. Ось вам кірки, ідіть вперед. На Тісі, під садком зробіть ополонку, — розумієте? Одним шматком, щоб можна закласти знову, невелику. Ержі, рідна. Покажи їм дорогу. Іди, дорога моя. Ну, добре.

Торма — Так, Бене, так.

Бене — А ви, Крейцар, Надь, Комонді, Беке, ходімо зі мною. Сокиру візьму я. Комонді, ти пройдеш через двір. Він можливо гукне тебе. Побалакай з ним про щонебудь. Можеш розповісти йому про новий договір, нехай порадіє. Можеш сказати, що сюди раз-у-раз ходить товариш із Будапешта. Розповіси йому про цю радість, що ми усі комуністи. Скажи йому все, що тобі захочеться. Іди. Отець Торма, ви і Сомар лишайтесь тут. Сидіть тихенько, як щупаки (тихо). Зрозуміли?

Усі — Зрозуміли

Бене — Ну, то ходім.

Виходять

Бене — (виходячи) — Ну, Лайош Коцар, мій друже, рідний брат мій по полону, — зараз щось трапиться. Зараз ти будеш задоволений, друже Лайош (виходять).

Я В А В О С Ь М А

Павза

Торма і Сомар сидять, не дивлячись один на одного, й іноді обмінюються окремими словами

Сомар — Далеко звідси до Тіси?

Торма — Кроків вісімдесят.

Павза

Сомар — А що, як він почне кричати... Збереться село?

Торма — Тоді справа погана. Доведеться завтра поливати кров'ю шаркадівську касарню.

Павза, Чути завивання вітру...

Сомар — Лід товстий?

Торма — Чотири цілі.

Павза

Сомар — Отець Янош, ви не чули?.. Неначе кричить.

Торма — Ні, сину мій... Це тільки вітер... Лихий час...

Павза

Сомар — А коли б хліба було більше? Тоді все було б інакше?

Торма — Хліба і зараз багато.

Павза

Сомар — Чому на мене так дивиться Бене?

Торма — Не знає ще тебе, сінку.

Павза

Сомар — Отець Янош... Ви чули?..

Торма — Ні, сінку... Сиди спокійно... Як з Марусею? Збираєшся одружитися?

Сомар — *(зайкучись)* — З Марусею, отець Янош?

Торма — Так, з Марусею, сінку?

Сомар — Отець Янош... Там кричать...

Торма — Сиди спокійно, тобі кажуть... Так, значить, хочеш одружитися?

Сомар — Ох, тяжко, отець... Одружився б, та тільки як? Ні хати, ні хліба.

Павза

Торма — Так... Так то... Ні хати, ні хліба.

Павза

Сомар — Яка хуга.

Торма — Голодному холодно.

Сомар — Вітер свистить в очереті. Отець Янош, ви нічого не чуєте?

Торма — Ні, сінку. Місяць сяє, рідний мій, та вітер гуде. Ну, й нехай собі... Велика буря.

Павза

Сомар — Чому їх усе ще немає?

Торма — Значить, зайняті, коли немає. А Маруся мені ось що сказала: ніколи, каже, ми не будемо разом з Михайлом. Один бідний та ще один, — не вийде двоє бідних.

Сомар — Ох, тяжко... Двоє бідних, так, так...

Павза

Сомар — Вітер дме, погано двері причинили...

Торма — Так піди зачини.

Сомар — *(продовжує сидіти)* — Двоє бідних...

Я В А Д Е В ' Я Т А

Лакош і Кесе повертаються, кладуть кірки і сідають бліді

Торма — Зроблено?

Лакош — Зроблено.

Бене і решта повертаються

Бене — *(дуже схвилювано)* — Ставайте в ряд! Швидко! раз, два! *(усі, як за командою, встають)*

Бене — *(проходлячи по ряду, зупиняється біля кожного)* Ержі, дружина моя... Добре.

Ержі — Степан.

Бене — Комонді, знаю тебе... Добре. Крейцар, юлівець, знаю тебе. Добре. Локаш, пазмандівець, знаю тебе... Добре. Товариш Кесе, пазмандівець, зять Лайоша Копара, знаю тебе, добре. Фравц Беке, Андріяш Надь, знаю вас, добре. Янош Торма, отець мій *(обнімає його)* знаю вас добре, отець. Михайло Сомар, тебе я не знаю, але глядіть: на Тісі ще є ополонка...

Сомар — Товаришу Бене, можете вирвати мені язика.

Бене — Добре *(повертається)* — Добре, селяни. Добре, товариші *(переводить дух)*. Дуже добре.

Павза

Бене — *(Кладе руки на плечі Тормі, іншим голосом)* — Чого ми стоїмо, товариші? Сідайте. Хіба що небудь трапилося? Нічого не трапилося. Сідайте ж. Ержі, рідна, сідай і ти. Ось сюди, на головне місце *(зіймає і витирає лоб)*. Прочитай, Михайло Сомар, де ми зупинилися?

Сомар — *(читає)* — Якщо урожай буде гарний, робітники молотильники одержують за кожні сто центнерів — чотири центнери. Хай буде то пшениця...

Бене — ... чи ячмінь, чи який інший урожай.

Сомар — ... урожай...

Завіса

Д М Н А Д І І Н

М И К О Л А І В

І в. Д ю м і н у

ЧОРНІ елінґи виснуть над
Бугом,
І дзеркальний у гавані
штіль.

Я зумів тобі стати за друга,
Невідомо прийшовши відкіль.
По панелях і бруках баюрних
Хоч коли б тамували ходу,
Як проходять загони обжур-
них,

І трамваї покvapно ідуть.
Східній вітер на захід злітає,

Грюк і гуркіт, густіші за дим,
Підіймають урань Миколаїв,
Де я знаю себе молодим.
Ці замістя, з заваллями вулиць,
Що, здригнувши, знялись в
метушні,
Вже очей горячкових не
мулять,
Не тупочуть до сказу блатні.
По вузеньких і висклизливих
рельсах,
На „Плуг-Молот“ і „Андре
Марті“

По Радянській, Плеханівсь-
кій — стелся,
Путь заводська, якою іти.
Друже мій! Не дарма дове-
лося
Буть бійцями за кращі часи,
Бачиш: вийшли важкі нафто-
вози.
Крають Буг, попіднують носи,
Скільки віддано прагнень не-
марних, робітничого запалу
там...
І дзвеніло лиття по ливарнях,
А життя вигравало литтям.

П. Н. О. Д.

П Р О Г У Л

І. ЛЮБА стояла біля варстату
й, стомлено мружачи очі,
пильно дивилась як з-під
різака, тьмяно поблискуючи,
виходить і в'ється металева стружка.

Пронизливе світло електрики з білого зробилось жовтим,
зблідли прямокутники вікон. Розвиднялось, нічна зміна над-
ходила до кінця.

І коли, нарешті, сріблястим струмком пролявся по цеху
дзвоник,— дівчина полегшено зідхнула, витираючи спітніле
обличчя.

Разом з гудком, в токарному з'явилися нові люди. Проходили
хлопці з другої юнацької бригади, коротко здоровкались із
Любою і, змінюючи третю, займали сусідні варстати.

Люба терпляче очікувала.

Але ось м'яко і сильно вдарив у вікна новий гудок. Робота
вранішньої зміни почалась.

Тоді дівчина розвела супорт і, заклавши нового детала, зно-
ву пустила варстат.

— Ти чому тут?— почула голос Ковбаня.

— Кольки Максая нема!— Люба глянула на бригадира другої.
Зблідлий лоб її зморщився.

— Як так? Тобі ж у цехомі списки готувлять.

— Скажи — не піду, станка нікому передати.

— Ну, це ти не той!.. міцнішого кого пошукаєм, там ребата
вашої зміни, здається, затримались.

Заклопотано хитнувши головою, Ковбань зник.

Веснянкуватий і низькорослий Лаврик змінив Любу.

В цехомі на дівчину чекав Митько Радько.

Вони взяли списка й рушили до контрольної.

Люба йшла швидко, вона поспішала. тривога захоплювала її. Дівчина погано помічала оточення: занесені снігом огорожі передмістя, криві вулички. вихорну хуртовину... Її турботна думка поверталась до Кольки Максея. Її чомусь здавалось, що він хворий, дівчина виразно уявляла собі, як важко дихають його широкі груди і різко блищать вогке волосся на гарячому лобі...

— Куди летиш? Здається, не спізнимось...— Люба розсіяно подивилась на Митьку і затримала крок.

— З якої вулиці почнемо? З Слободської?— Люба не заперечувала.

І ось зараз вона нетерпляче, майже бігом, підіймається по скрипучих східцях ганку.

В сінях вона стоїть, важко дихаючи, і недовіркою слухає звуки мандоліни. Вже щось передчуваючи, Люба виразно стукає в двері.

Вагаючись, дівчина зупиняється серед кімнати й розчаровано дивиться на Кольку Максея.

— Люба, ти?!— Радісно говорить Колька. Він вішає струмента на цях й ступає назустріч.

Хлопець натикається на холодний блиск її очей. Він бачить, що дівчина насторожено дивиться на його руки...

— Здрастуй,— бубонить Колька і зупиняється.

— Чому ти вдома?— В голосі дівчини стриманість.

— Та ось, бачиш, не пішов,— усміхається Колька.

— Чому не пішов?— допитується Люба. Ніщо в ній не відкликається на його посмішку. Під посмішкою вона бачить замішання хлопця, і вся її істота, відстороняючи Кольчине маскування, тягнеться до невідомого, хоче зрозуміти те небезпечне, базформне, що йде від його...

Колька відчуває напружене поривання дівчини, її настороженість... Обличчя йому меркне і кам'яніє.

— Мовчиш?

Колька не може сказати правди: надто новою і безжалісною здається Люба йому.

— Секрет,— байдуже говорить він, але в його позі таїться напружене чекання. Він чує: хтось знімає гальоші й чортихається в сінях.

— Ти секрети кинь, бо з тобою легка кіннота говорить,— лунає голос Митьки Радька. Він важко, нарешті, переступає поріг:— Здоров,— додає тихше і знову офіційно:— Ну, товаришу, чому на роботу не вийшов? Давай пролетарський ответ?

Тиша гвітить Кольку.

— Ну?— настоює Митька.

— Проснав,— глухо кидає Колька і відвертається.

Люба, посміхаючись, думає про свій неспокій. Неї зав'язється таке почуття, ніби хтось зрадно, важко поранив її...

— Як же так? — Люба вперто дивиться на Кольку.

— Як — дозвольте вже нам знати! Твоє діло маленьке — записати й викочуватись до...

— Не шкварчи! — спокійно перебиває Митька. — Так і запишемо: проспав. А тобі помовчати краще. Ну всього.

— Всього!

Поправивши кепі, Митько повільно відчиняє двері.

III

Колька Максай, як підкинутий пружиною, схоплюється з ліжка.

Голий, він стоїть серед кімнатки і розтирає смагляві груди. За вікном димиться рожевий ранок, рубінові іскри горять в снігах.

Колька повертається до вікна. Густе золотисте світло вдаряє йому в вічі. Він жмуриться, стає в цебрик і підіймає відро. Прозорий, струмчастий плащ обгортає його. Колька кречче від палючого дотику води й сміється. Він сміється ранкові й снігам. По його мускулястому тілі котяться світлі краплі.

Одягається Колька повільно. Він думає про вчорашній нальот „кінноти“, — на його обличчя набігає тінь...

По вулицях він іде швидко, охоплений неясною тривогою. Внутрішньо похолодлий, але повільно-стриманий, заходить до цеху.

І ось він, двадцятилітній токар третього розряду, стоїть, прихилившись до свого варстата, зі скучним лицем.

Півколо з п'яти хлопців оточує його. Холодні погляди їх настирливі, токарі пронизливо спостерігають його.

— Що ж, Колька... Знов прогул? — питає Давидовський, і його вузьке обличчя блондина, обличчя високого хлопця — супиться.

— Доки терпіти будем? — люто хрипить низенький, чорний, як жук, Москалюк. Бригада чекає. Але Колька, мовчазний, як варстат без мотора, він вперто дивиться на руді носки своїх чобіт.

— Навіщо нас підводиш? — обурюється бригадир Ковбань. Він — широкий і незграбний, але сила — в упорі мускулястих ніг і вольовий вогонь — в блискучих темних очах...

— Минулої декади — Любка, вчора — я через тебе дві зміни дув! — Це Лаврик. Він худий і недолужний, тому Колька велично кидає:

— Ніхто не просив!

Лаврик оторопіло оглядається на хлопців.

— А як же треба було? — іронічно цікавиться Ковбань. — Ти ось нас повчи.

Але Колька вже усвідомлює ганебність своєї відповіді, народженої хвилимов роздратованям. Він тоскно дивиться на Ковбаня і схилив голову.

— Йому, видать, не біда, щоб станок простояв.

— Да — а, — протяжно свистить Давидовський, йому завод — це пусте! Слова падають на Кольку, як молоти. Образа нудить його. Аджеж він не такий... Заперечити не важко, але заважає його ж дурна фраза... І Колька замикається.

— Чого причепились? Що ви мені — начальство?

— Не начальство, а...

— Ну й нічого налазити! — розпалюється Колька. — Подумаєш, критики!

— А щоб ти знав, що...

— Бро — ось тріпатися, Колька! — Це Давидовський. Він кладе руку Кольці на плече. — Ти ж — ударник, через тебе всі бригаді...

— Не лізь! — Колька помітно блідне. — Кажу, одійди! — І він, скрипнувши зубами, повертається до товаришів спиною.

Ті хмуро дивляться на нього й, обмінюючись поглядами, поволі розходяться по місцях.

IV

Перерва на обід.

Повільно, байдуже збирає Колька струмент і обідати йде після всіх.

В коридорі він зустрічає Любу. Дівчина проходить із спущеними очима, в її ході Максима вбачається підозріла прямолінійність...

Він заспокоює себе: „Просто, не помітила. Хіба так не бувало?“

Але стоячи в черзі, Колька зіткнувся з нею щільно. Вона недбало глянула на нього й одступилась пропускаючи...

— Люба, — тихо позвав Колька.

Її очі холодно затримались на ньому й сховались під гушавину вій. Своєю рівною ходою дівчина пройшла повз.

— Люба! — покликав він голосніше, здригаючись од передчуття і жахаючись його. Розчепірівши ноги, він дивився їй услід.

Вона зникла, не оглянувшись.

Опалений її презирством, Колька вийшов із черги й кудись побрів...

Рябий прямокутник стінгазети притягає його увагу, він мляво роздивляється кольорові заголовки статей.

Крайня зліва зветься „Про Кольку Максима“.

В ній розповідається, як гуляє до пізньої ночі Колька, а потім просинає гудки.

— „А скільки в нас таких „Кольок“?..

„Токар“.

Так закінчувалась стаття.

„Ага, так!“ — думає Колька, стискаючи кулаки. Ненависть до невідомого автора бушує в ньому.

мелодійним подзвоном сиплються скляні дзвони.

Повз проходять дівчата.

— З себе любуючися, ударнику? — запитує одна і чудно мру-
жить очі.

Колька бубонить щось неясне. І знову вибух сміху, ніби
парою, гаряче обгортає його.

Дівчата зникають за поворотом. Колька розгублено дивиться
їм услід.

Він розуміє: сміються з нього.

— Ось де ти? — говорить чийсь хрипкуватий, низький голос.
Колька швидко оглядається.

— Щось тебе — не знайти!

— Здрастуйте, Василь Никанорович.

— Здоров, — іронічно погоджується старий, погладжу-
є сиві, звислі вуса. Він мовчки розглядає хлопця.

Мавсай стурбований пильністю жовтуватих очей.

— Чого дивитесь?

— Дивлюсь, яка холера тебе переточила?

Вже розуміючи, Колька покійно чекає. Але Василь Никоно-
мовчить. І Колька, того не бажаючи:

— Хіба що?

— Плямує мене, ось тобі й що!

— Даруйте, Василь Никаноровичу, з якої радости...

— Нічого, нічого... — і, після павзи, потираючи свого м'яси-
стого носа: — нічого в жмурки гуляти!

— Василь Никанорович, слово честі! я вам, можна сказати,
по гроб життя...

— Во — во, іменно! — вже суворіш, засмучено сказав старий
і повів широким вугластим плечем. — А сам?

— Що ж я..

— Та брось ти, на самом ділі! І так пішло: „чудесну, мов-
ляв, зміну Василь Никанорович навчає!“ — Старий, суплячись,
оглянувся і підступив до Кольки. — Як ти смієш! — несподівано
нахилившись, виразно і тихо сказав він.

— Обтесали, в пролетарську сім'ю пустили, а ти — що? —
старий випростався, шумно дихаючи. — Що робиш? га?!. Не ду-
май, що як Любка статтю написала, так уже все. Бо кажу
тобі: не стерпим!..

Колька обурений. Розгублено дивиться він токареві вслід. Рій
припущень, що пояснюють Любин вчинок, проноситься в його
уяві.

Обважнілий, скорений метою, несподівано повсталого перед
ним, Колька кидається шукати.

Він знайшов дівчину в кімнаті „130“, де зосереджена молод
поралась біля плакатів.

Байдуже глянувши на його, Люба продовжувала малювати.

— Поговорити хочу!

— Кажі. — Вугляний олівець в її пальцях завмер.

— Та не тут!

Люба уважно, ніби щось розміряючи, подивилась хлопцеві в обличчя.

— Гаразд, — сказала і пройшла за ним в коридор.

Вузькі плечі Люби, ця її довірливість... Його намір зникає, як дим.

— Що ти хотів?

— Смішно! — чомусь неголосно говорить він.

Це смішно. Вона зробила його сміховищем і ще питає.

Люба задумливо дивиться в вікно.

— Ти сам себе довів...

— Довів?

Він скипів, напружуючись. Бажання зібгати її, зробити мізерною — з'явилося знов.

— Ну, да. Тепер тобі — назад вилізати.

Дівчина повернулася. Погляд її був щирий і ясний. Щось тверде і спокійне випромінювала вона.

IV — Дуже мені потрібно, — внутрішньо затихаючи, відказав він.

— Подожди, не задавайся! — Енергія Люби здивувала Кольку. — І з бригадою як говорив?

Ні, вона не боялася. Вона серйозно і просто запитувала його.

— Це я так... зі зла говорив...

— Не шуткуй! Мені... не до шукток!

Хвилювання дівчини дивно передалось йому.

— Чого ти? — розколотий жалем і нерозумінням, промовив Колька — Важність — день прогуляв...

Люба розсміялась.

— Чого ти?

Вона дивилась на нього і сміялась іще голосніше, але обличчя їй блідло...

Люба знову бачила його чорноробочим, яким він був рік тому. Здоровий парубок у свитці з шкіряними манжетами. Смушкова, зелена він старости шапка на потилиці. Він дивував її відсутністю ініціативи, закутою в ведмедючу неповороткість рухів, у боязкість тіла й очей...

Здавалось, зараз він — не той. Але ось... прорвалось... Яке мізерне і крихітне, як наділ селянина, смішне нерозуміння...

— Смієшся чого? — допитувався тим часом Колька і, відчуваючи образливість її сміху, темнів.

— День прогуляти — пусте, говориш? А як тисяча — та по дню? — Люба намагалась навіяти йому свій неспокій, передати свою думку. — Ти ж — як на війні дезертир!

— Так другий раз усього! — захищався Колька.

— І ще не розумієш? То йди до біса, не чіплайся! — гублячи рівновагу, сказала Люба. — Пусте твоє діло, зрозумів?

— Зрозумів,—як луна "озвався Колька, облизуючи сухі губи. — Тільки що ж ти...

Але дівчина, не слухаючи, безжалісно покинула його.

VI

... Сніговий схил гори світиться, як блискуче біле полотно. З верхів'я видніють будиночки передмістя, димарі заводів і сіро-блакитні масиви далекого міста.

Він спирається на палиці й іще раз, розмірнюючи віддалення, уважно вдивляється вниз.

В цей момент лижви починають ковзати, він нахилив тулуб. Зараз же в обличчя йому вдаряє вітер і, розриваючи його шумову, все гущішу масу, Колька ціпне в летючому русі лижви пружинить на опуклостях схилу, рядом мчить його зібгана тінь, а назустріч повільно підіймається передмістя.

Воно раптом валиться на нього силою будівель, і хлопець, гальмуючи, риючи сніг, як торпеда влітає в вулицю і зупиняється.

Колька бере лижви на плече. Іще виблискує, в повітрі підійнятий ним сніговий пил. Він лізе під гору й на півдорозі зупиняється. Погляд його — напружений, зосереджений на внутрішньому, на своєму...

У себе в кімнаті Колька лягає на ліжко.

В ньому виникає думка: „не вредно б на мандоліні пограть“, але в'яло згасає. Він усвідомлює свою відлюдність.

Хлопець ліниво спостерігає, як міцнішає за вікном' ніч. Він бореться, але самотність перемагає.

Трамвай викидає його на однім із центральних майданів. Він безцільно бродить по вулицях, стривожений вогнями вітрин і людською метушнею.

... Ковзанка зустрічає його нічним пожвавленням. Довкола — морозний простір, оліве'яний блиск льоду і рожеві обличчя рухливих дівчат... Зверху падають крейдяні потоки місячного світла, в снігу дрижать сині зірки.

Бувало, навальний рух по біговій доріжці, порізаний тінями, захоплював Кольку. В боротьбі з нічним вітром виростало крилате почуття своєї сили, помножене на безмежність...

Тепер навколо нього все нібо затаїлось. Колька ловить себе на тому, що він на щось чекає...

Коротка тінь лягає йому під ноги.

— Ковзався? Здоров! — свіжо звучить голос Гришки Костенка.

Колька зраділо вдивляється в широке обличчя приятеля.

Розговорились...

— ... до газети попав? — Хлопець питає віби між іншим, але насмішкувата цікавість Гришчина дратує Кольку. Він захищається, підбирає серію аргументів, квапливо й плутано говорить.

— Розуміш, як реп'ях до кожуха...

— З чого пристали?

— Хто його зна. Видать, бригадир зубка має. — Колька робить широкий рух рукою, але голос його звучить непевно. — Мабуть, не подобався, от і пішло...

— Як „пішло“?

— Розумієш два прогули зробив, а вони...

— Прогули? — дивується Гришка. — Прогули робиш?

— Та загулявся якось у Сеньки Вересоцького. Другого дня хворий вроді був... Так... в'ялість ніби почував... Ну, не пішов. А другий раз — заснав. З ким не буває? А вони „кінноту“ надіслали, в газеті пропечатали. До чого обидно мені — не сказати! Душа в мене горда, от що.

— „Душа“ — говориш, а працюєш холодком. „Я“ своє нижче спусти. І розхлябаність к бісу. На „Кадрах“ був? — Іншим голосом запитав Гришка. — Не був? — Чудак! Треба піти.

— Це ти неправильно... — звертає на своє Колька.

— Не агітуй мене, — сухо відказав Гришка і почав закурювати. Вони розійшлися.

Приглушена тиша зімкнулась ізнову над Колькою, як холодні, чужі води. Хлопець хмуро думає про сьогоднішній день. Він зник блискавично — швидко і лишив мутний слід, що повизває жалем...

Колька виходить із ковзанки. Йде повільно. Виразне почуття невдоволення собою супроводить його.

VII

... Відлижний, яскравий ранок зустрів Кольку на вулиці. Але щира течія вітру лише підкреслювала його заклопотаність. Рештки вчорашнього сорому іще диміли чадно в ньому. Змінене, невідоме ставлення до нього товаришів тримало його в стані напруженої невизначености.

Пройшовши контрольну, Колька затримав кроки: годинник на стіні показував 6 — 43, хлопець прийшов на 17 хвилин раніш,

Боязко, з унадами новака, рухався хлопець, гублячи рештки видержки.

Біля входу до цеху він побачив хлопців своєї бригади. Вони сиділи на лавці й курили.

Зібганий замішанням, Колька проходив, бажаючи розвіятись у ніщо.

— Колька, топай сюди! —

Іще сумніваючись, він продовжував путь. Але голоси повторились. Вони звучали, як відкриття.

Колька зупинився, однаково готовий до глузування чи образи.

— Здоров, — мовив Ковбань, струшуючи попіл з цигарки. Він сплюнув і подивився Кольці в обличчя. Він побачив світлі очі, стомлено і жадібно встромлені в нього, й посміхнувся. — Чого так рано? —

Колька насупився. Підштовхнутий мовчанкою, він оглянувся. Хлопці заклопотано, терпляче спостерігали його. Кольчині підозріння не виправдувались...

— Я... — він був спантеличений. — Я так...

Посачивши запитливий блиск його очей, Ковбань сказав:

— Ми тут питання одне міркуємо. Друга нас на якість зве.

— Сильна бригада, хлопці! — це Маяцький.

— Ти як на це дивишся? — вів далі Ковбань.

Щось дивне сковзуло по обличчю Кольки.

— Я... — він запнувся, — я — з охотою. Тільки вірно: бригада мідна.

Перевіряючи вражіння, що йшло від Кольчиного голосу, всі подивились на нього.

— Вони — бойові. Вірно, — поголився Ковбань. — А ми — хіба які? — Він помовчав. — Так ось давайте і порадимось. Посуньтесь, хлопці!

Всі потіснились. Колька сів.

І коли підійшла його черга, він, дивлячись на свої темні, важкі руки, нешвидко заговорив.

VIII

Кольку хитнуло, і він подвівся. Трамвай проніс його вулицею, — вона кипіла стопом повітря й світла, — проніс і зупинився. Біля вітрини Колька затримався. Крізь скло він побачив типографську машину.

В рухові її підойм, що хватили папір, таїлась ритмічна стійкість, якої так болюче не вистачало йому.

Споглядання машини породило в ньому невизначну тягу... Десь далеко в ньому зароджувалась думка. Вона пробивалась до свідомости, як повітряна кулька крізь водяну товщу настирливо тягнеться догори.

Перетинаючи площу, хлопець широко, захоплено крокував.

Важкі двері поступились під його напором. Прохолодні простори універмага розкрились перед ним.

Продавець виставив на прилавок кілька будил. Колька взяв до рук блискучий і ніклевий, з написом „1-й сорт“.

Ця хитра штука коштувала грошей. Колька цінував гроші — свій важкий, втілений в папірцях труд. Але хлопець відчував потребу в цій машині. Час дня, замкнений і швидкий, вона ловила і безпомилково відмічала. Вона мала властивості, яких не було в нього, і парубок з пошаною дивився на механізм.

Блискуча поверхня будила хватала речі й шматки простороні вкидала їх у свою обманну глибину і розтягувала без міри. Зате всередині все припасоване і точне. Ця точність втілена в стрілках, що розсікають добу на 24 шматки.

— А як він дзвонить? — поцікавився Колька. — Мені, скажімо, на шість.

Раптом, потемніло. Крізь вітрину магазина він побачив білу намітку летючого снігу.

— А ось, — відказав продавець, — треба маленьку стрілку поставити на шість (пояснюючи, він пересував хвилину стрілку), тоді будильник... Сильний, мелодійний подзвін поглинув продавцеві слова. Будильник не потребував дальших пояснень, він промовляв сам за себе. Він упевнено звертався до свідомості людини, він їй виразно допомагав...

Колька повернув підйомочку, і годинник слухняно замовк. Він уже вростав у Кольчине пізнання, робився звиклим йому і потрібним.

— Випишіть мені чека, — сказав Колька.

Біля виходу він зустрів Любу і похмарнів, але дівчина перша зупинила його.

— З покупками?.. — Її обсіпані снігом вії піднялись, очима вона показала на пакунок. На червоній зсунутій косинці її, на волоссі лежав сніг.

— Дещо купив...

Колька дивився на її свіже обличчя і топтався на місці, охоплений бажанням відновити попередні взаємини. Він нудився, не знаючи, як це зробити.

— Ну, а... а як ти? — Вираз Любиного обличчя заохочував його.

— Що? — не зрозуміла дівчина. Не дивлячись на холод, її коричневе пальто було розстебнуте. З кишені стирчала забірна книжка.

— Дуже сердися?..

— На тебе?.. Ні, за що ж... — Вона вижидально і ясно дивилась на нього.

Кольчине обличчя стало задумливим. Вони ніби змовились не згадувати про минуле. Вдячне поважання його поширилось і на дівчину.

— Значить, не сердися?.. — збентежений раптовим сумнівом, запитав він.

— Ні.

— Значить — товарищі?

— Товарищі!.. — весело озвалась дівчина і, помітивши його простягнену руку, — запорука мовчазної обіцянки, — міцно стиснула її.